Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

DOI:10.17951/we.2021.7.2.13-27 | Wschód Europy • Восток Европы • East of Europe vol 7, 2 / 2021

Dariusz Kondrakiewicz
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5298-4943
e-mail:dariusz.kondrakiewicz@mail.umcs.pl

Równowaga sił jako kategoria analityczna sytuacji geopolitycznej wybranych państw nowej Europy Wschodniej

1. Wprowadzenie

Celem artykułu jest eksplanacja sytuacji geopolitycznej wybranych państw nowej Europy Wschodniej z punktu widzenia równowagi sił jako kategorii analitycznej. Przyjęcie takiego założenia implikuje, że podstawą poszukiwań naukowych będzie realistyczna teoria stosunków międzynarodowych. Autor zamierza sprawdzić, czy równowaga sił może być wciąż użytecznym instrumentem badawczym do analizy polityki mocarstw wobec wybranych państw Europy Wschodniej. Strukturę wewnętrzną artykułu tworzą następujące zagadnienia: omówienie pojęcia równowagi sił i pozycji wybranych państw nowej Europy Wschodniej, następnie strategie polityczne najważniejszych mocarstw wobec państw tego subregionu i ocena, w jakim zakresie polityka tych mocarstw odwołuje się do kategorii równowagi sił oraz wnioski końcowe.

2. Pojęcie równowagi sił

Równowaga sił jest uniwersalną zasadą stosunków międzynarodowych znaną już od czasów antycznych i była stosowana, chociaż ze zmienną intensywnością, jako jeden z podstawowych mechanizmów regulujących stosunki międzynarodowe w różnych okresach historycznych i kręgach kulturowych. Częstotliwość i zakres występowania równowagi sił był uwarunkowany istnieniem mniej lub bardziej sprzyjających warunków. Przyjmuje się, że równowaga sił od połowy XVII wieku do czasów współczesnych stała się jedną z podstawowych zasad funkcjonowania stosunków międzynarodowych, chociaż status teorii naukowej uzyskała stosunkowo późno, mniej więcej w połowie XX wieku, będąc podstawowym filarem paradygmatu realistycznego. Wydawało się, że po zakończeniu zimnej wojny oraz osiągnięciu przez USA wyjątkowej pozycji w stosunkach międzynarodowych określanej mianem hegemonii, teorie równowagi sił powoli

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

tracą na znaczeniu. Jednak ostatnio możemy odnotować swoisty renesans tego podejścia badawczego do wyjaśniania relacji między wielkimi mocarstwami w kreowaniu nowego układu sił na świecie.

Równowaga sił jest pojęciem nieostrym i wieloznacznym, co prowadzi do szeregu nieporozumień natury semantycznej, filologicznej i teoretycznej. Jak podkreślił jeden z autorów, głównym problemem związanym z pojęciem równowagi jest fakt, że posiada zbyt wiele znaczeń i z tego powodu jest niezwykle trudne do analizy[1]. H. J. Morgenthau wyróżnił cztery podstawowe znaczenia, pod jakimi występuje pojęcie równowagi sił: 1) istniejący stan rzeczy; 2) polityka zmierzająca do osiągnięcia określonego stanu rzeczy; 3) jako w przybliżeniu równy podział sił; 4) jako wszelkiego rodzaju podział sił[2]. M. Wight podał siedem znaczeń terminu „równowaga sił": 1) równy podział siły; 2) zasada, że siła powinna być podzielona równo; 3) zasada, że moja strona powinna mieć nadwyżkę siły, aby uniknąć niebezpieczeństwa nierównego podziału; 4) istniejący podział siły; 5) szczególna rola w utrzymaniu równego podziału siły, 6) specjalne korzyści z istniejącego podziału siły; 7) wrodzona tendencja polityki międzynarodowej do wytwarzania równego podziału siły[3]. E. Haas omówił osiem znaczeń pojęcia równowaga sił: 1) podział siły; 2) równowaga; 3) hegemonia; 4) stabilność lub pokój; 5) niestabilność lub wojna; 6) polityka siły; 7) powszechne prawo historii; 8) system i wskazówka do tworzenia polityki[4].

Biorąc pod uwagę wymienione znaczenia równowagi sił oraz uwzględniając prace innych badaczy, możemy moim zdaniem wyróżnić dwanaście sposobów rozumienia tej kategorii. Równowaga sił może być zatem definiowana jako: 1) fundamentalna zasada stosunków międzynarodowych lub powszechne prawo historii; 2) formuła prawna; 3) instrument polityki zagranicznej; 4) wartość; 5) typ stosunków międzynarodowych; 6) relacje między państwem a środowiskiem międzynarodowym; 7) proces koncentracji i podziału siły; 8) podział siły; 9) wynik gry; 10) system stosunków międzynarodowych; 11) oceniana według kategorii etycznych, co odróżnia ją od idealistycznej teorii stosunków międzynarodowych; 12) kategoria analityczna[5].

Jak wynika z powyższego, równowaga sił można przyjmować różnorodne i często odmienne znaczenie. Jednak pomimo występującej wieloznaczności i różnorodności tego pojęcia, w nauce o stosunkach międzynarodowych przyjmuje się, że wszystkie prezentowane sposoby definiowania równowagi sił są dopuszczalne pod warunkiem, że jedno pojedyncze państwo nie jest w stanie podporządkować sobie wszystkich pozo-

[1] I. J. Claude, *Power and International Relations*, New York 1962, s. 13 i 22.

[2] H. J. Morgenthau, *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace*, (4th ed.), New York 1967, s. 166.

[3] M. Wight, *Power Politics*, Leicester 1978, s. 173–179.

[4] E. B. Haas, *Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda*, [w:] *Political Power. A Reader in Theory and Research*, ed. by R. Bell, D. V. Edwards, R. Wagner, New York 1969, s. 55–60.

[5] Zobacz więcej: D. Kondrakiewicz, *Równowaga sił jako czynnik stabilizujący stosunki międzynarodowe*, [w:] *Czynniki stabilizacji i destabilizacji w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku*, red. I. Stawowy-Kawka, Kraków 2009, s. 103–106.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

stałych[6]. Równowaga sił jest jednym z podstawowych pojęć analitycznych w realistycznej teorii stosunków międzynarodowych, chociaż jej przydatność do opisu, wyjaśniania i prognozowania rzeczywistości międzynarodowej jest rozbieżnie oceniana – od całkowitej negacji A. F. Organskiego, przez umiarkowany sceptycyzm H. Morgenthau, do ostrożnej akceptacji H. Kissingera[7].

3. Pozycja państw subregionu nowej Europy Wschodniej w stosunkach międzynarodowych

Wśród autorów istnieją kontrowersje odnośnie do stosowanych pojęć oraz zakresu geograficznego regionu obejmującego państwa powstałe po rozpadzie ZSRS. Najczęściej stosowanym określeniem jest obszar poradziecki lub region Wspólnoty Niepodległych Państw[8]. Dynamika zmian zachodzących w środowisku międzynarodowym na tym obszarze skłania część badaczy do podjęcia próby rewizji przyjętych wcześniej podziałów. Jedną z propozycji jest kategoria nowa Europa Wschodnia. Zdaniem W. Baluka, termin „nowa Europa Wschodnia" jako obszar międzynarodowy składa się z trzech subregionów: 1) państw europejskich – Ukrainy, Białorusi i Mołdawii; 2)Rosji oraz 3) państw kaukaskich – Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu[9].

Na potrzeby tego opracowania nasze rozważania chcemy zawęzić do subregionu państw europejskich, obejmujących Ukrainę, Białoruś i Mołdawię. Pomimo że mamy wątpliwości w kwestii tego, czy możemy te państwa określać jako subregion, to poniżej chcemy wskazać wspólne cechy, które je łączą, oraz różnice, które je dzielą. Do głównych wspólnych cech należą: przestrzeń geopolityczna, wspólne dziedzictwo historyczno-kulturowe oraz zależność od Rosji. Ukraina, Białoruś i Mołdawia razem zajmują zwartą przestrzeń geopolityczną o obszarze 819 km² (bez uwzględnienia Krymu) położoną między Federacją Rosyjską na wschodzie a państwami należącymi do Unii Europejskiej i NATO na północy i zachodzie oraz na południu ograniczoną Morzem Czarnym, do którego spośród tych państw ma dostęp tylko Ukraina. W ujęciu geograficznym jest to zachodni fragment Niziny Wschodnioeuropejskiej, natomiast z punktu widzenia geopolitycznego jest połowa pomostu bałtycko-czarnomorskiego, a szerzej ujmując jest to wysunięta zachodnia część strefy wewnętrznej sąsiadująca bezpośrednio z Heartlandem w koncepcji Mackindera[10].

Zewnętrzne granice tego subregionu wynoszą 7653 km, z tego na Białoruś przypada 2488 km, na Mołdawię 683 km, a na Ukrainę 4470 km, z tego 1944 na granicę z Rosją. W sumie granice białorusko-rosyjska i ukraińsko-rosyjska wynoszą razem ponad

[6] H. Bull, *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*, London 1997, s. 97–102.
[7] A. F. K. Organski, *World Politics*, New York 1967, s. 298; H. Kissinger, *Dyplomacja*, Warszawa 1996, s. 20–23, 884–893; H. J. Morgenthau, *Politics*…, s. 161–166.
[8] I. Topolski, *Region Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Międzynarodowe Stosunki Polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2021, s. 274.
[9] W. Baluk, *Wyobrażenia nowej Europy Wschodniej*, „Wschód Europy" 2016, vol. 2, s. 28.
[10] L. Moczulski, *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Warszawa 1999, s. 13.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

3250 km[11]. Granice lądowe nie są oparte na naturalnych przeszkodach, z wyjątkiem granicy mołdawsko-rumuńskiej przebiegającej z biegiem rzeki Prut i części odcinka granicznego Ukrainy i Białorusi z Polską na Bugu oraz górskiego odcinka granicy słowacko-ukraińskiej. Granice Ukrainy (pomijamy kwestie Krymu, Ługańska i Doniecka) i Białorusi z Rosją zostały wyznaczone administracyjnie jeszcze w czasach ZSRR. Mają sztuczny przebieg, są trudne do pilnowania i relatywnie łatwe do przekroczenia.

Liczba ludności w tych trzech państwach jest bardzo zróżnicowana. Ukraina posiada 43,745 mln mieszkańców, Białoruś 9,441 mln, a Mołdawia 3,323 mln, co w sumie wynosi 50,391 mln. Pozostałe wskaźniki demograficzne są zbliżone. Wszystkie trzy państwa mają wysoki udział mniejszości narodowych od 16,5% na Białorusi, 17,5% w Mołdawii i 22,2% na Ukrainie, z czego największą grupę stanowią Rosjanie, niski wskaźnik dzietności oscylujący na poziomie 1,5 oraz relatywnie wysoki wskaźnik emigracji. Produkt krajowy brutto omawianych trzech państw w roku 2020 wynosił 230,2 mld USD i był 2,5 razy mniejszy od PKB Polski i ponad 7,3 razy mniejszy w porównaniu z PKB Rosji. Dochody *per capita* mieszkańców Białorusi wynosiły 19,100 USD, Ukrainy i Białorusi oscylowały na poziomie 12,400 USD. W Rosji kształtowały się na poziomie 25,500 USD, a w Polsce 32,000 USD[12]. Armia Mołdawii liczy około 6 tys. żołnierzy, Białorusi 45 tys., Ukrainy około 200 tys. Dla porównania siły zbrojne Federacji Rosyjskiej wynoszą 850 tys., a Wojsko Polskie około 120 tys. Procentowy udział wydatków wojskowych w roku 2020 w relacji do PKB w przypadku Ukrainy wynosił 3,2%, Białorusi 1,2%, Mołdawii 0,4%. Rosja wydaje na utrzymanie sił zbrojnych 4%, a Polska 2,2%.

Terytoria obecnie zajmowane przez Mołdawię, Białoruś i Ukrainę były przedmiotem historycznej wielowiekowej rywalizacji między Polską, Turcją, Niemcami, Austro-Węgrami i Rosją. Znajduje to odzwierciedlenie w mozaice kulturowo-cywilizacyjnej i demograficznej. Jest to bardzo widoczne na przykład w architekturze, ale dotyczy wszystkich sfer życia. Na przeważającej części tego subregionu dominuje prawosławie, ale w zachodniej części dostrzegalne są silne wpływy katolicyzmu, a na południu islamu. Przy czym nie chodzi tylko o religię, ale skoncentrowany nośnik kulturowy, określający sposób postrzegania świata. Nie ulega natomiast wątpliwości, że przez ostatnie dwa stulecia, od końca XVIII do końca XX wieku dominującym państwem nad większością tego obszaru była najpierw carska, a potem sowiecka Rosja. Szczególnie okres Związku Sowieckiego odcisnął swój trwały ślad na funkcjonowaniu tego obszaru oraz mieszkujących tam ludzi w wymiarze gospodarczym, komunikacyjnym, politycznym, prawnym i mentalnym. Konsekwencje tego faktu są widoczne do dzisiaj, pomimo że Ukraina, Białoruś i Mołdawia ogłosiły swoją niepodległość 30 lat temu i są formalnie suwerennymi państwami.

Stopień zależności tych państw od Rosji jest różny. Jest efektem różnic potencjału, rozpatrywanej płaszczyzny i wzajemnych relacji oraz ulegał pewnym zmianom w okre-

[11] Obliczenia własne na podstawie: World Factbook, www.cia.gov/the-world-factbook, inf. 11 XII 2021.

[12] World Factbook, www.cia.gov/the-world-factbook, inf. 11 XII 2021.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

sie ostatnich 30 lat. Należy jednak podkreślić, że sposób oddziaływania Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, Białoruś i Mołdawię jest co prawda zróżnicowany, ale wykracza poza typowe relacje między państwem zdecydowanie dużo silniejszym a państwami słabszymi, kiedy to państwo dysponujące większym potencjałem dąży w naturalny sposób do zapewnienia sobie bezpiecznego środowiska zewnętrznego w stosunkach z sąsiadami. Charakter zależności Ukrainy, Białorusi i Mołdawii od Rosji przez długie lata bardziej odpowiadał modelowi określanemu mianem spenetrowanych systemów politycznych. Specyfika takiego systemu polega na tym, że jest on sterowany od wewnątrz przez przedstawicieli systemu penetrującego. W przypadku danego państwa zgoda na funkcjonowanie procesów penetracji może być wyrażona przez całe społeczeństwo, elity społeczne czy też wąską grupę rządzącą[13].

Możemy postawić tezę, że uzależnienie przez Rosję państw subregionu nowej Europy Wschodniej zostało przyjęte jako stały element polityki przez grupy rządzące, wspierane przez większą część elit politycznych w tych państwach oraz w głównej mierze przez oligarchów. Jest to typowa sytuacja dla wszystkich państw subregionu. Najlepiej widać to na przykładzie Ukrainy, gdzie dla części elit politycznych Rosja pozostawała ważnym punktem odniesienia jako centrum dawnego imperium. Ponadto współpraca z Rosją przynosiła władzom ukraińskim oraz powiązanymi z nimi grupami interesów i oligarchów wymierne korzyści polityczne (uzyskanie przychylności wyborców i wsparcie Rosji dla władz Ukrainy na arenie międzynarodowej) oraz ekonomiczne(niższe ceny surowców i możliwość transferów finansowych). Istniejące w pozostałych sferach zależności Ukrainy od Rosji sprawiały, że Federacja Rosyjska stawała się niezbędnym partnerem dla strony ukraińskiej[14].

Podobna sytuacja istnieje także w przypadku Białorusi i Mołdawii, chociaż należy wskazać, że zakres uzależnienia poszczególnych państw od Rosji jest nieco odmienny. Władze Rosji starały się utrzymać w zależności Ukrainę, Białoruś i Mołdawię, wykorzystując zarówno działania bezpośrednie, jak i pośrednie, ale szczególną uwagę zwracały oprócz wymiaru politycznego także na płaszczyznę ekonomiczną i militarną. Próby zmian podejmowane przez część elit przy znaczącym poparciu społecznym zwykle nie przynosiły spodziewanych rezultatów nawet w przypadku zwycięstwa w wyborach nowej ekipy, która obiecywała obniżenie poziomu zależności od Rosji, jak miało to miejsce w 2004 roku na Ukrainie. Po pewnym czasie wbrew wcześniejszym deklaracjom poprzedni schemat relacji zależności był odtwarzany. Taka sytuacja trwała aż do aneksji Krymu przez Rosję w 2014, gdy zarówno społeczeństwo, jak i elity uświadomiły sobie, że może to zagrozić istnieniu państwa ukraińskiego. Zbliżony mechanizm można było zaobserwować na Białorusi i Mołdawii, gdy społeczeństwa upatrywały poprawy swojej kondycji ekonomicznej przez zmianę władzy jako konieczny warunek zmniejszenie zależności od Rosji.

[13] Z. J. Pietraś, *Adaptacyjność spenetrowanych systemów politycznych*, Lublin 1990, s. 23.
[14] A. Szeptycki, *Ukraina wobec Rosji. Studium zależności*, Warszawa 2013, s. 173.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

Należy podkreślić, że te trzy państwa subregionu nowej Europy łączy trudny okres transformacji. Białoruś, Mołdawia i Ukraina musiały bowiem zmierzyć się jednocześnie w ciągu ostatnim trzydziestu lat swojej niepodległości z następującymi wyzwaniami: zbudować zręby państwowości i tożsamości narodowej, uporać się z dziedzictwem sowieckiego komunizmu oraz globalną presją gospodarczą[15]. Każde z tych państw wybrało nieco odmienny model transformacji. Pewnym paradoksem jest to, że spośród tych państw w sensie ekonomicznym najlepiej poradziła sobie Białoruś, łącząc kapitalizm państwowy z autorytarną formą rządów. Mołdawia ma ograniczone zasoby i możliwości rozwoju. Gospodarka tego kraju oprócz reform potrzebuje zewnętrznego wsparcia. Najwięcej natomiast straciła Ukraina, która w momencie uzyskania przez nią niepodległości w 1991 roku miała pokaźne zasoby surowcowe, rewelacyjne czarnoziemy i była jednym z głównych ośrodków przemysłowych byłego ZSRR. W momencie rozpadu Związku Sowieckiego ukraiński PKB przewyższał polski. Dziś jest porównywalny z PKB województwa mazowieckiego. Ukraina znajduje się na niechlubnej liście 18 krajów świata, których gospodarka w latach 1990–2017 skurczyła się, zamiast się rozwinąć. Średnioroczny spadek ukraińskiego PKB w tym okresie wyniósł 0,2%[16].

Należy podkreślić, że Białoruś, Mołdawia i Ukraina nie stworzyły żadnej nowej płaszczyzny subregionalnej współpracy politycznej czy ekonomicznej. Powodem są zbyt duże różnice interesów, inne systemy polityczne i kierunki polityki zagranicznej. Jeśli te państwa są postrzegane razem, to głównie ze względu położenie geopolityczne i doświadczenia historyczne. Kluczowym państwem ze względu na terytorium i potencjał jest oczywiście Ukraina.

Reasumując, jak stwierdził Zbigniew Brzeziński, znaczenie państw subregionu nowej Europy Wschodniej, w tym szczególnie Ukrainy, „nie wynika z ich potęgi czy ambicji, lecz raczej z ważnego położenia geograficznego i skutków ich potencjalnej niestabilności dla zachowań graczy geostrategicznych”[17]. Tymi głównymi graczami są Federacja Rosyjska, Unia Europejska, Stany Zjednoczone Ameryki i Chińska Republika Ludowa, dla których subregion nowej Europy Wschodniej pełni inną rolę w ich strategii politycznej.

4. Państwa subregionu nowej Europy Wschodniej w strategii Federacji Rosyjskiej

Rozpad Związku Sowieckiego, jak określił to W. Putin, był dla rosyjskich elit politycznych największą geopolityczną katastrofą w historii XX wieku. Terytorium Federacji Rosyjskiej wynosi obecnie ponad 17 mln km² (bez Krymu) i jest prawie dwukrotnie większe od powierzchni Stanów Zjednoczonych Ameryki lub Chin, ale w porównaniu

[15] T. A. Olszański, *Ćwierćwiecze niepodległej Ukrainy. Wymiary transformacji*, „Prace OSW 2017, nr 64, s. 6.

[16] fakty.plportal.pl/artykuly/polska-swiat-felietony/ukraina-polska-porownanie-panstw-pkb-w-latach-1989-2020, inf. 13 XII 2021.

[17] Z. Brzeziński, *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1997, s. 49.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

do sowieckiego imperium jej terytorium jest mniejsze o ponad 5 mln km², czyli więcej niż wynosi razem powierzchnia 27 państw Unii Europejskiej. Liczba ludności Rosji spadła o połowę do 142,5 mln, a 25 mln etnicznych Rosjan znalazło się poza jej granicami. Z geograficznego punktu widzenia terytorium Rosji po rozpadzie ZSRS wynosiło tyle, ile na początku XIX w.[18]

Rosja straciła zdobycze terytorialne w Azji Centralnej, na Kaukazie i wysunięte najbardziej na zachód ziemie białoruskie i ukraińskie oraz byłe republiki bałtyckie. Z geopolitycznego punktu widzenia Rosja w części europejskiej, z wyjątkiem Okręgu Kaliningradzkiego oraz obszarów wokół Petersburga, wróciła do stanu posiadania z połowy XVII w., czyli okresu sprzed ugody perejasławskiej z 1654 r., na mocy której Ukraina została poddana władzy rosyjskiego cara.

Od momentu swego powstania Rosja starała się zachować wpływy w byłych republikach sowieckich, określając swoje byłe „kolonie" mianem bliskiej zagranicy i utrzymując formalne i nieformalne związki zależności nowych państw od dawnej metropolii, głównie w sferze politycznej, energetycznej i militarnej. Z wyjątkiem państw nadbałtyckich, które od początku odzyskania niepodległości starały się zerwać wszelkie strukturalne więzy zależności, pozostałe państwa postsowieckie oraz środowisko międzynarodowe uznawały, że stanowią one specyficzną strefę wpływów państwa rosyjskiego. Jednak realnym następstwem rozpadu ZSRS było obniżenie rangi Federacji Rosyjskiej do roli mocarstwa regionalnego, pomimo zachowania formalnego statusu mocarstwa światowego z racji utrzymania miejsca w Radzie Bezpieczeństwa ONZ i zatrzymania w swojej dyspozycji całego sowieckiego arsenału jądrowego[19].

Rosja próbowała odzyskać dawną pozycję gracza geostrategicznego, odwołując się do koncepcji równowagi sił, która w wydaniu polityków rosyjskich polegała na trzech wzajemnie powiązanych ze sobą elementach. Pierwszym był sprzeciw wobec unipolarnej konstrukcji stosunków międzynarodowych opartej na hegemonii USA. Rosja postulowała stworzenie systemu wielobiegunowego z udziałem czołowych mocarstw, wśród których miała zajmować ważne miejsce jednego z filarów światowego porządku[20]. Drugim elementem jest odbudowa własnej potęgi gospodarczej i militarnej dzięki przejęciu pełnej kontroli nad wewnętrznymi zasobami surowców energetycznych, w wyniku czego Rosja uzyska status supermocarstwa energetycznego, dając jej możliwości skutecznego wykorzystania instrumentów tak zwanej dyplomacji surowcowej[21]. Trzecim natomiast elementem jest utrzymanie dominującej roli w strefie państw byłe-

[18] S. Bieleń, *Identyfikacja Rosji w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Polityka zagraniczna Rosji*, red. S. Bieleń, M. Raś, Warszawa 2008, s. 35.

[19] A. Włodkowska, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Polityka*…, s. 127.

[20] A. Bryc, *Rola Federacji Rosyjskiej w międzynarodowym systemie równowagi sił*, [w:] *Czynniki*…, s. 263.

[21] L. Szewcowa, *Rosja przed nowym cyklem politycznym: paradoksy stabilności i petro-state*, [w:] *Imperium Putina*, red. W. Konończuk, Warszawa 2007, s. 20–22.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

go ZSRS oraz w przyszłości ponowna reintegracja tej przestrzeni pod przywództwem Kremla[22].

Aby znaleźć uzasadnienie dla swojej polityki, rosyjskie elity polityczne zwróciły się w stronę historycznej imperialnej tradycji Rosji jako kontynuatora cesarstwa bizantyjskiego oraz tych teorii geopolitycznych, które uzasadniały wyjątkowość położenia geograficznego i misji dziejowej Rosji. Szczególne zainteresowanie w Rosji budziła teoria Heartlandu H. J. Mackindera, której przesłanie zawierało się w trzech fundamentalnych tezach:

> „Kto panuje nad Wschodnią Europą, ten włada Heartlandem,
> kto panuje nad Heartlandem, ten włada Światową Wyspą,
> kto panuje nad Światową Wyspą, ten włada światem"[23].

Tezy H. J. Mackindera w połączeniu z wybranymi propozycjami K. Haushofera próbował twórczo zaadoptować przedstawiciel rosyjskiej myśli geopolitycznej A. Dugin, który stworzył nową filozoficzną wizję świata, opartą na tradycji prawosławia, przepełnioną wątkami tradycjonalizmu integralnego z elementami ezoterycznymi oraz doktrynami geopolitycznymi[24]. Skromne rozmiary tego opracowania wykluczają dokonanie egzegezy idei A. Dugina, ale trzeba zauważyć, że jest bardzo wpływową postacią wśród elit politycznych i można odnieść wrażenie, że jego poglądy stały się drogowskazem, przynajmniej dla części rosyjskich decydentów[25].

W rosyjskich koncepcjach geopolitycznych spośród państw nowej Europy Wschodniej kluczową rolę odgrywa Ukraina, która zdaniem Z. Brzezińskiego odgrywa rolę sworznia geopolitycznego, oddzielając Rosję od Europy. Bez Ukrainy Rosja przestaje być imperium euroazjatyckim. W jego opinii, jeśli Rosji ponownie podporządkuje sobie Ukrainę, przejmując jej zasoby naturalne i władzę nad mieszkańcami oraz uzyskując szeroki dostęp do Morza Czarnego, to jednocześnie odzyska możliwość reaktywacji wielkiego imperium łączącego Europę i Azję[26].

Z punktu widzenia Rosji jest to oczywiście program maksimum, ale w wariancie minimum chodzi o to, żeby podjąć wszelkie możliwe działania, aby skutecznie zablokować trwałą integrację Ukrainy ze strukturami zachodnimi, zarówno z NATO oraz Unią Europejską, które ostatecznie przekreślałyby imperialne plany Kremla. W tym miejscu należy zadać pytanie o to, czy polityka Federacji Rosyjskiej ma cechy polityki imperialnej. Odpowiedź na nie znajdziemy, sięgając na przykład do dzieła klasyka amerykańskiej szkoły realizmu H. J. Morgenthau. Jego zdaniem, żeby ocenić, czy dane państwo prowadzi politykę imperialną, wystarczy określić, czy dąży do zmiany układu sił, czy

[22] M. Minkina, *Rosja–Zachód. Walka o wpływy*, Warszawa 2017, s. 49; J. Fiedorow, *Rosyjskie supermocarstwo: mity i rzeczywistość*, [w:] *Imperium*…, s. 120–121.
[23] P. Eberhardt, *Rozwój światowej myśli geopolitycznej. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2016, s. 66.
[24] L. Sykulski, *Rosyjska geopolityka a wojna informacyjna*, Warszawa 2019, s. 61.
[25] A. Nowak, *Putin. Źródła imperialnej agresji*, Warszawa 2014, s. 68–69.
[26] Z. Brzeziński, *Wielka*…, s. 56.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

zmierza jedynie do pewnej modyfikacji w ramach istniejącego *status quo*[27]. Podzielamy opinię tych autorów, zdaniem których prawidłową odpowiedzią jest pierwsza opcja. Rosja w sposób zdecydowany dąży do zmiany układu sił, jaki się wytworzył po zakończeniu zimnej wojny w Europie. Stosuje naprzemiennie środki polityczne i ekonomiczne, ale ucieka się również do polityki siły, jeśli jest przekonana, że osiągnie zamierzony cel i jednocześnie uniknie otwartego konfliktu militarnego z Zachodem[28].

5. Państwa subregionu nowej Europy Wschodniej w strategii Unii Europejskiej

Unia Europejska w swoich oficjalnych deklaracjach unika odwoływania się do kategorii równowagi sił, uznając ją za anachroniczną w kontekście osiągniętego poziomu integracji. Z wszystkimi państwami sąsiedzkimi, jak stwierdzili N. Popescu i A. Wilson, Unia stara się utrzymywać poprawne stosunki, włączając w to państwa o autorytarnych reżimach, promując demokrację, prawa człowieka i wolny rynek. Unia Europejska, będąc przekonana o swoim „magnetycznym" uroku własnego modelu funkcjonowania, oczekuje, że państwa sąsiedzkie i społeczeństwa będą ten model powielać. Nie ma jednak wystarczająco dobrych pomysłów na to, jak skutecznie wdrażać własne wartości w państwach sąsiedzkich, z wyjątkiem oferty współpracy gospodarczej i programów pomocowych na wyznaczonych przez nią warunkach[29].

Unia Europejska nawiązała relacje dyplomatyczne z państwami byłego ZSRS jeszcze na początku lat dziewięćdziesiątych XX w., a w połowie tej samej dekady podpisała z większością z nich Układy o Partnerstwie i Współpracy (*Partnership and Cooperation Agreement*). Wśród głównych postanowień PCA nie było sformułowań o przyszłym członkostwie, porozumienia zostały zawarte na okres 10 lat z możliwością przedłużenia, zakres współpracy był zróżnicowany w zależności od pozycji tego państwa i znaczenia dla UE. W przypadku Rosji i Ukrainy układ wprowadzał możliwość wprowadzenia strefy wolnego handlu. Dla nikogo nie było zaskoczeniem, że dla UE państwem priorytetowym była Rosja, potem Ukraina i Białoruś, a pozostałe państwa nie odgrywały istotnego znaczenia[30].

Po rozszerzeniu UE w 2004 roku, kiedy do Unii przystąpiło 10 państw, wśród nich między innymi Polska, Litwa, Łotwa, Estonia, Węgry, Czechy, Słowacja, miało to istotny wpływ na sytuację geopolityczną, ekonomiczną i społeczną w Europie Wschodniej. Rosja, Ukraina i Białoruś stały się bezpośrednimi sąsiadami UE. W tym samym roku została przyjęta Europejska Polityka Sąsiedztwa 2004 (*The European Neighbourhood Policy*), której oficjalnymi celami deklarowanymi przez Unię było: 1) wzmocnienie demokracji i wolności; 2) zwiększenie dobrobytu – przez wspieranie reform gospodar-

[27] H. J. Morgenthau, przejrzał i uzupełnił K. W. Thompson, *Polityka między narodami. Walka o potęgę i pokój*, Warszawa 2010, s. 91.

[28] O. Zadorożnij, *Konsekwencje prawno-międzynarodowe aneksji Półwyspu Krymskiego przez Federację Rosyjską*, [w:] *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014–2016*, red. W. Baluk, M. Doroszko, Lublin 2017, s. 228.

[29] N. Popescu, A. Wilson, *Polityka Unii Europejskiej i Rosji wobec wspólnych sąsiadów*, Warszawa–Londyn 2010, s. 15–16.

[30] R. Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2003, s. 157–163.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

czych i integrację ekonomiczną; 3) promowanie bezpieczeństwa i stabilności –przez współpracę w dziedzinie rozwoju, ochrony środowiska naturalnego, rozbrojenia i walki z terroryzmem[31].

W 2009 r. z inicjatywy Polski i Szwecji ustanowiono Partnerstwo Wschodnie w ramach EPS. Swoim zasięgiem objęło sześć państw Europy Wschodniej: Armenię, Azerbejdżan, Białoruś, Gruzję, Mołdawię i Ukrainę. W zamierzeniach inicjatywa miała na celu zrównoważenie wymiaru południowego sąsiedztwa oraz wspieranie procesów reform politycznych i gospodarczych we wschodnich państwach partnerskich przez ustanowienie stref wolnego handlu, liberalizację ruchu wizowego i podpisanie układów o stowarzyszeniu z UE, jednak nie przewidywała w najbliższej perspektywie czasu członkostwa tych państw w UE[32].

Rosja od początku odrzuciła możliwość udziału w Europejskiej Polityce Sąsiedztwa, domagając się od UE stworzenia odrębnej formuły współpracy, uwzględniając jej mocarstwowy status w stosunkach międzynarodowych. Natomiast powołanie Partnerstwa Wschodniego odebrała jako wyzwanie dla jej dotychczasowej roli w przestrzeni postsowieckiej i próbę wyciągnięcia państw Europy Wschodniej z jej strefy wpływów. Stosowała różne instrumenty nacisku, aby zniechęcić państwa uczestniczące w Partnerstwie Wschodnim do zacieśnienia integracji z UE. Jedną z rosyjskich propozycji, alternatywnej wobec oferty unijnej, była perspektywa szybkiego członkostwa w Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej dla państw partnerstwa, które postawione wobec konieczności wyboru próbowały niemal do końca prowadzić politykę balansowania między Rosją i Unią Europejską. Najlepiej było to widać na przykładzie Ukrainy, która stała się na krótko w 2014 r., jak określił to wspomniany już wcześniej H. J. Morgenthau – języczkiem u wagi, mogącym przesądzić o wyniku rywalizacji geostrategicznej między Rosją a Zachodem. Aneksja Krymu przez Rosję była szokiem dla wielu europejskich polityków, kładąc kres złudzeniom, że po upadku ZSRS stosunki między Zachodem a Rosją będą się opierać wspólnocie interesów, norm i wartości[33]. Tym samym UE, która oficjalnie odżegnywała się od koncepcji równowagi sił, wykazywała brak zdecydowania i woli politycznej, żeby otwarcie wystąpić przeciwko Rosji, stała się w zaskakujący chyba dla niej samej stroną w grze geostrategicznej. Pozostaje otwartą kwestią, czy Unii Europejskiej wystarczy siły i determinacji, żeby tę grę prowadzić dalej.

6. Państwa subregionu nowej Europy Wschodniej w strategii USA

Rozpad ZSRS i uzyskanie przez byłe republiki niepodległości wymagał od Stanów Zjednoczonych Ameryki szybkiej reorientacji polityki zagranicznej wobec tych państw. Podstawowe interesy USA wobec wszystkich państw postsowieckich obejmowały na-

[31] A. Kalicka-Mikołajczyk, *Ramy prawne i zasady unijnej Europejskiej Polityki Sąsiedztwa wobec partnerów wschodnich*, Wrocław 2013, s. 22–23; T. Kapuśniak, *Wymiar Wschodni Europejskiej Polityki Sąsiedztwa Unii Europejskiej*, Warszawa 2010, s. 19, 25–26.

[32] H. Bazhenova, *Ukraina w Partnerstwie Wschodnim: osiągnięcia i perspektywy*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej" 2019, s. 70.

[33] J. Olchowski, *Wymiar międzynarodowy wojny rosyjsko-ukraińskiej*, [w:] *Wojna*…, s. 153.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

stępujące kwestie: niedopuszczenie do proliferacji broni masowego rażenia, utrzymanie strategicznej równowagi potencjałów jądrowych oraz współpraca z Rosją i innymi państwami Azji Środkowej w ramach koalicji antyterrorystycznej[34].

Od rozpadu ZSRS dla Stanów Zjednoczonych Ameryki strategicznym politycznym rywalem i partnerem była Federacja Rosyjska. Relacje z Białorusią, Mołdawią i Ukrainą nie mają priorytetowego znaczenia w polityce zagranicznej USA. Jedynym wyjątkiem były lata 1991–1994, kiedy to Stany Zjednoczone Ameryki, obawiając się konsekwencji pozostawienia części sowieckiego arsenału nuklearnego na Ukrainie, wspólnie z Rosją starały się przekonać władze Ukrainy do rezygnacji z tej broni. W grudniu 1994 r. w Budapeszcie podpisano Memorandum, w którym Stany Zjednoczone Ameryki, Federacja Rosyjska i Wielka Brytania solennie zobowiązały się do poszanowania suwerenności i integralności Ukrainy oraz zobowiązały się do powstrzymania się od groźby użycia siły przeciwko jej niepodległości i integralności terytorialnej. W zamian Ukraina zobowiązała się do przekazania broni jądrowej Rosji i przystąpienia do Traktatu o Nieproliferacji[35].

USA są oczywiście za utrzymaniem niezależności państw postsowieckich jako samodzielnych podmiotów w stosunkach międzynarodowych, ale mają świadomość ograniczonych możliwości działania w przestrzeni postsowieckiej. W kontekście potencjalnej agresji Rosji na Ukrainę, Stany Zjednoczone Ameryki będą starały się wszelkimi dostępnymi środkami dyplomatycznymi i ekonomicznymi, z wyłączeniem bezpośredniego udziału w konflikcie militarnym, nie dopuścić do zbrojnego demontażu architektury bezpieczeństwa we Wschodniej Europie. Ponieważ naruszyłoby to równowagę sił i osłabiałoby już i tak nadwątlony ostatnio autorytet USA jako światowego przywódcy.

7. Państwa subregionu nowej Europy Wschodniej w strategii Chin

ChRL generalnie jest zainteresowana utrzymaniem stabilności w państwach subregionu Europy Wschodniej ze względu na wymianę gospodarczą z państwami Unii Europejskiej. W ciągu ostatnich kilku lat Chiny nawiązywały nowe kontakty handlowe i dyplomatyczne, które wzmacniały, wydając miliardy USD na budowę dróg, linii kolejowych i portów na całym świecie. Według jednego z opracowań, do marca 2021 roku do Inicjatywy Pasa i Drogi dołączyło w sumie 139 krajów. Łączna wartość ich gospodarek stanowi 40% światowego PKB. Dla Chin koncepcja Pasa i Drogi ma wymiar strategiczny[36].

Część odcinka drogowego i kolejowego przebiega przez Białoruś i Ukrainę. Szczególną rolę w chińskich planach ma odgrywać Białoruś jako laboratorium Inicjatywy Pasa i Drogi, centrum produkcyjne chińskich towarów w ramach Euroazjatyckiej Unii

[34] A. Bryc, *Polityka wobec Rosji i innych państw poradzieckich*, [w:] *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, red. J. Zając, Toruń 2006, s. 68.

[35] web.archive.org/web/20140317182201/http://www.cfr.org/arms-control-disarmament-and-nonproliferation/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484, inf. 16 XII 2021.

[36] www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586608/EPRS_BRI(2016)586608_EN.pdf, inf. 18 XII 2021.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

Gospodarczej oraz kluczowe państwo tranzytowe dla rosnących przewozów kolejowych między Chinami a Unią Europejską. Utrzymanie stabilnego tranzytu leży zatem w interesie ekonomicznym Chin jako źródło ich przewagi konkurencyjnej[37].

Z tego powodu władze ChRL będą starały się wpływać na innych uczestników stosunków międzynarodowych, żeby ich ewentualne spory i konflikty nie wpłynęły negatywnie na tempo realizacji zaplanowanych inwestycji oraz nie zablokowały szlaków handlowych. Można więc domniemywać, że Chiny nie są zainteresowane zmianą układu sił i destabilizacją tego obszaru.

8. Podsumowanie

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, teoria równowagi sił wciąż może być użytecznym narzędziem badawczym do opisu, wyjaśniania i predykcji stosunków międzynarodowych, ale jej zastosowanie dotyczy zasadniczo relacji między graczami geostrategicznymi. Potwierdzona została również teza, że obszar zajmowany przez Białoruś, Mołdawię i Ukrainę, określany jako subregion nowej Europy Wschodniej, pełni ważną rolę w rywalizacji między mocarstwami ze względu na wyjątkowe położenie geopolityczne. Z analizy wynika również, że tylko Federacja Rosyjska jest żywotnie zainteresowana zmianą układu sił i przejęciem kontroli nad tym obszarem, a Unia Europejska, Stany Zjednoczone Ameryki i Chiny są raczej za utrzymaniem obecnego *status quo* i podziałem wpływów.

Streszczenie: Celem artykułu był opis i ocena sytuacji geopolitycznej wybranych państw nowej Europy Wschodniej z punktu widzenia równowagi sił jako kategorii analitycznej. Do tych państw należą Białoruś, Mołdawia i Ukraina. Struktura wewnętrzna artykułu składa się z następujących punktów: omówienie pojęcia równowagi sił i pozycji wybranych państw nowej Europy Wschodniej, następnie zostały zaprezentowane strategie polityczne najważniejszych geostrategicznych, czyli Federacji Rosyjskiej, UE, USA i ChRL wobec państw tego subregionu i ocena, w jakim zakresie polityka tych mocarstw odwołuje się do kategorii równowagi sił. Z przeprowadzonej analizy wynika, że teoria równowagi sił wciąż może być użytecznym narzędziem badawczym do oceny polityki wielkich mocarstw. Potwierdzona została również teza, że terytoria zajmowane przez Białoruś, Mołdawię i Ukrainę są ważnym obszarem z punktu widzenia geopolitycznego. Dla większości graczy strategicznych kluczowym państwem tego subregionu jest Ukraina. Spośród analizowanych mocarstw tylko Rosja chce dokonać zmiany układu sił i przejąć kontrolę na całym obszarem subregionu. Pozostali gracze geostrategiczni chcieliby zachować dotychczasowy układ sił.

Słowa kluczowe: równowaga sił, geopolityka, gracz geostrategiczny, subregion nowej Europy Wschodniej

[37] J. Jakóbowski, K. Kłysiński, *Partnerstwo niestrategiczne. Stosunki białorusko-chińskie*, „Prace OSW" 2021, nr 81, s. 5–6, 12.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

Balance of power as an analytical category of the geopolitical situation of selected countries of the new Eastern Europe

Abstract: The aim of the article was to describe and assess the geopolitical situation of selected countries of the new Eastern Europe from the point of view of the balance of power as an analytical category. These countries include Belarus, Moldova and Ukraine. The internal structure of the article consists of the following points: discussion of the concept of balance of power and the position of selected countries of the new Eastern Europe, then the political strategies of the most important geostrategic countries, i.e. the Russian Federation, the EU, the USA and the PRC towards the countries of this subregion, were presented, and an assessment of the extent to which the policy of these powers refers to the category of balance of power. The analysis shows that the theory of the balance of power can still be a use full research tool for assessing the policies of the great powers. The thesis that the territories occupied by Belarus, Moldova and Ukraine are an important area from the geopolitical point of view has also been confirmed. For most strategic players, the key country of this subregion is Ukraine. Of the analyzed powers, only Russia wants to change the balance of power and take control of the entire area of the subregion. Other geostrategic players would like to maintain the current balance of power.

Keywords: balance of power, geopolitics, geostrategic player, new Eastern Europe subregion

Баланс сил как аналитическая категория геополитической ситуации отдельных стран новой Восточной Европы

Аннотация: Целью статьи было описание и оценка геополитической ситуации отдельных государств новой Восточной Европы с точки зрения баланса сил как аналитической категории. Эти страны включают Беларусь, Молдову и Украину. Внутренняя структура статьи состоит из следующих пунктов: обсуждение концепции баланса сил и положения отдельных стран в новой Восточной Европе, затем политические стратегии важнейших геостратегических стран, то есть Российской Федерации, ЕС, США и КНР по отношению к странам этого субрегиона, оценка степени, в которой представлена политика этих держав, относится к категории баланса сил. Анализ показывает, что теория баланса сил по-прежнему может быть полезным исследовательским инструментом для оценки политики великих держав. Подтвердился и тезис о том, что территории, оккупированные Беларусью, Молдовой и Украиной, являются важной территорией с геополитической точки зрения. Украина является ключевой страной в этом субрегионе для большинства стратегических игроков. Среди проанализированных держав только Россия хочет изменить баланс сил и взять под свой контроль всю территорию субрегиона. Остальные геостратегические игроки хотели бы сохранить нынешний баланс сил.

Ключевые слова: баланс сил, геополитика, геостратегический игрок, новый субрегион Восточной Европы

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

Bibliografia

Baluk W., *Wyobrażenia nowej Europy Wschodnie*, „Wschód Europy" 2016, vol. 2. DOI: https://doi.org/10.17951/we.2016.2.1.11.

Bazhenova H., *Ukraina w Partnerstwie Wschodnim: osiągnięcia i perspektywy*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej" 2019. DOI: https://doi.org/10.36874/RIESW.2019.2.3.

Bieleń S., *Identyfikacja Rosji w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Polityka zagraniczna Rosji*, red. S. Bieleń, M. Raś, Warszawa 2008.

Bryc A., *Polityka wobec Rosji i innych państw poradzieckich*, [w:] *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, red. J. Zając, Toruń 2006.

Bryc A., *Rola Federacji Rosyjskiej w międzynarodowym systemie równowagi sił*, [w:] *Czynniki stabilizacji i destabilizacji w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku*, red. I. Stawowy-Kawka, Kraków 2009.

Brzeziński Z., *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1997.

Bull H., *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*, London 1997.

Claude I. J., *Power and International Relations*, New York 1962.

Eberhardt P., *Rozwój światowej myśli geopolitycznej. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2016.

Fiedorow J., *Rosyjskie supermocarstwo: mity i rzeczywistość*, [w:] *Imperium Putina*, red. W. Konończuk, Warszawa 2007.

Haas E. B., *Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda*, [w:] *Political Power. A Reader in Theory and Research*, ed. by R. Bell, D. V. Edwards, R. Wagner, New York 1969.

Jakóbowski J., Kłysiński K., *Partnerstwo niestrategiczne. Stosunki białorusko-chińskie*, „Prace OSW" 2021, nr 81.

Kalicka-Mikołajczyk A., *Ramy prawne i zasady unijnej Europejskiej Polityki Sąsiedztwa wobec partnerów wschodnich*, Wrocław 2013.

Kapuśniak T., *Wymiar Wschodni Europejskiej Polityki Sąsiedztwa Unii Europejskiej*, Warszawa 2010.

Kissinger H., *Dyplomacja*, Warszawa 1996.

Kondrakiewicz D., *Równowaga sił jako czynnik stabilizujący stosunki międzynarodowe*, [w:] *Czynniki stabilizacji i destabilizacji w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku*, red. I. Stawowy-Kawka, Kraków 2009.

Minkina M., *Rosja–Zachód. Walka o wpływy*, Warszawa 2017.

Moczulski L., *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Warszawa 1999.

Morgenthau H. J., *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace*, (4th ed.), New York 1967.

Morgenthau H. J., przejrzał i uzupełnił K. W. Thompson, *Polityka między narodami. Walka o potęgę i pokój*, Warszawa 2010.

Nowak A., *Putin. Źródła imperialnej agresji*, Warszawa 2014.

Olchowski J., *Wymiar międzynarodowy wojny rosyjsko-ukraińskiej*, [w:] *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014–2016*, red. W. Baluk, M. Doroszko, Lublin 2017.

Olszański T. A., *Ćwierćwiecze niepodległej Ukrainy. Wymiary transformacji*, „Prace OSW" 2017, nr 64.

Organski A. F. K., *World Politics*, New York 1967.

Pietraś Z. J., *Adaptacyjność spenetrowanych systemów politycznych*, Lublin 1990.

Popescu N., Wilson A., *Polityka Unii Europejskiej i Rosji wobec wspólnych sąsiadów*, Warszawa–Londyn 2010.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 14/11/2026 11:46:43

Sykulski L., *Rosyjska geopolityka a wojna informacyjna*, Warszawa 2019.
Szeptycki A., *Ukraina wobec Rosji. Studium zależności*, Warszawa 2013. DOI: https://doi.org/10.31338/uw.9788323510703.
Szewcowa L., *Rosja przed nowym cyklem politycznym: paradoksy stabilności i petro-state*, [w:] *Imperium Putina*, red. W. Konończuk, Warszawa 2007.
Topolski I., *Region Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Międzynarodowe Stosunki Polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2021.
Wight M., *Power Politics*, Leicester 1978.
Włodkowska A., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Polityka zagraniczna Rosji*, red. S. Bieleń, M. Raś, Warszawa 2008.
Zadorożnij O., *Konsekwencje prawno-międzynarodowe aneksji Półwyspu Krymskiego przez Federację Rosyjską*, [w:] *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014–2016*, red. W. Baluk, M. Doroszko, Lublin 2017.
Zięba R., *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2003.

Źródła internetowe:

fakty.plportal.pl/artykuly/polska-swiat-felietony/ukraina-polska-porownanie-panstw-pkb-w-latach-1989-2020
web.archive.org/web/20140317182201/http://www.cfr.org/arms-control-disarmament-and-nonproliferation/ budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484
World Factbook, www.cia.gov/the-world-factbook
www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586608/EPRS_BRI(2016)586608_EN.pdf